

EETTI

**KIERTOTALOUS
JA IHMISOIKEUDET
VAATETEOLLISUUDESSA**

**Opas yrityksille
oikeudenmukaiseen
siirtymään**



ASKELMERKIT VAATEYRITYKSILLE OIKEUDENMUKAISEEN KIERTOTALOUTEEN

Tämä opas avaa keskustelun siitä, miten vaateyritykset voivat rakentaa ihmisoikeuksia ja planeetan rajoja kunnioittavaa vaateteollisuuden kiertotaloutta. **Oppaan keskiössä on globaali oikeudenmukainen siirtymä, jossa huomioidaan erityisesti vaateteollisuuden työntekijät globaalissa etelässä.** Opas tarjoaa askelmerkit teeman käsittelyyn yrityksissä ja purkaa aiheeseen liittyviä myyttejä.

VAATETEOLLISUUDEN OIKEUDENMUKAINEN SIIRTYMÄ

Oikeudenmukainen siirtymä vaateteollisuudessa tarkoittaa, että muutos kohti vähähiilistä ja planeetan rajoissa toimivaa vaatealaa toteutetaan globaalin arvoketjun työntekijöiden ihmisoikeuksia kunnioittaen – niin siirtymän aikana kuin sen jälkeen.



OIKEUDENMUKAINEN VAATETEOLLISUUDEN KIERTOTALOUS

Oikeudenmukaisessa vaateteollisuuden kiertotaloudessa luodaan enemmän arvoa vähemmällä vaatemäärällä. Se toimii planetaarisissa rajoissa ja sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla, kunnioittaen globaalin arvoketjun työntekijöiden ihmisoikeuksia.

Vaatteita tuotetaan ja kulutetaan nykyistä vähemmän. Niitä suunnitellaan, valmistetaan ja käytetään tavalla, joka mahdollistaa pitkän käyttöiän. Vaatteen elinkaarella ei ole päätepistettä vaan sen raaka-aineita hyödynnetään uusien tuotteiden raaka-aineena.

Vaateyrityksen liikevaihto muodostuu vaatteiden huoltamisesta, korjaamisesta, uudistamisesta ja käytettyjen vaatteiden myymisestä sekä vuokraamisesta ja/tai pitkäikäisten uusien vaatteiden myynnistä.

GLOBALI POHJOINEN JA GLOBALI ETELÄ

Vaateteollisuuden kontekstissa globaali pohjoinen viittaa alueisiin, jotka pääasiassa kuluttavat vaatteita ja joissa globaalit vaateyritykset sijaitsevat, kuten Eurooppa ja Yhdysvallat. Globaali etelä taas viittaa maihin, joissa tuotetaan merkittävässä määrin vaatteita halvan työvoiman ja raaka-aineiden siivittämällä, kuten Bangladesh tai Intia. Globaali etelä kuvaa myös maita, joihin monet käytetyt vaatteet lopulta päätyvät, kuten Uganda tai Ghana.

Globaali etelä ja globaali pohjoinen on termipari, joka kuvaa maailman epätasa-arvoisia valtarakenteita, jotka juontavat juurensa kolonialismin perintöön. Globaali pohjoinen hyötyy globaalin etelän halvasta työvoimasta ja luonnonvaroista.

Jako ei ole täysin maantieteellinen, vaan yhden maan tai alueen sisällä voi olla sekä ”pohjoista” että ”etelää”. Lisäksi kaikkia alueita ei voi jakaa tällä kahtiajaolla. Esimerkiksi Euroopassa on kuluttajamaiden lisäksi merkittäviä tuotantomaita, kuten Turkki ja Romania.

KIERTOTALOUDEN HYÖTYJEN TULEE JAKAUTUA OIKEUDENMUKAISESTI

Kiertotalous ja kestävyys eivät ole toistensa synonyymeja. Kiertotalous on yksi keino kohti kestävyyttä, mutta ei automaattisesti takaa sitä.

Kiertotalouden toteutustavalla on suuri merkitys. Valjastammeko esimerkiksi kuitukierrätyksen vain ylläpitämään nopeaa vaatteiden kiertoa vai rakennammeko laajemmin liiketoimintamallit ja vaatteiden arvomuodostuksen uusiksi? Ja erityisesti, huomioimmeko kiertotalouden työntekijöiden oikeudet?

Tällä hetkellä kiertotalouden sosiaalinen oikeudenmukaisuus näkyy hyvin vähän niin liike-elämässä, lainsäädännössä kuin tutkimuksessakin. Työntekijöiden oikeudet mainitaan kiertotalousstrategioissa **erittäin harvoin**, ja kiertotaloutta käsittelevistä tieteellisistä tutkimuksista vain **reilu prosentti** keskittyy sen sosiaalisiin vaikutuksiin.

Kiertotalous työllistää globaalisti jo miljoonia ihmisiä

esimerkiksi tekstiilijätteen kierrätyksessä ja käytettyjen vaatteiden markkinoilla. Työpaikat sijoittuvat pääasiassa globaalin etelän maihin, esimerkiksi Ghanaan ja Bangladeshiin. Alalla työskentelevistä **suurin osa on epävirallisia työntekijöitä – useimmiten naisia**. Heille maksetaan alhaista palkkaa, ja työelämän perusoikeuksien noudattaminen on puutteellista.

EPÄVIRALLISET TYÖNTEKIJÄT

Kansainvälisen työjärjestö ILO:n **määritelmän** mukaan epävirallinen työntekijä on henkilö, jolla ei ole virallista työsopimusta, työntekijöiden etuuksia, sosiaaliturvaa tai työntekijöiden edustusta päätöksenteossa. Usein raja virallisen ja epävirallisen työn välillä on häilyvä. Epävirallista työllisyyttä on kaikkialla, mutta yleisintä se on matalan tulotason maissa, joissa se kattaa **89 % kaikesta työllisyydestä**.





Kun vaateteollisuutta siirretään laajamittaisesti kiertotalouden toimintamalliin, se tulee tarkoittamaan merkittäviä muutoksia työpaikkoihin: vaatteiden valmistuksen ja uusien raaka-aineiden tuotannon työpaikat vähenevät. Uusia työpaikkoja sen sijaan syntyy esimerkiksi kierrätysmateriaalien valmistukseen sekä käytettyjen vaatteiden lajitteluun, kierrätykseen ja myyntiin.

Jollei siirtymän sosiaalista oikeudenmukaisuutta huomioida, kiertotalouden hyödyt ja haitat jakautuvat epätasaisesti: Globaalin etelän tuotantomaiden **työllisyys laskee** ja sinne syntyvissä työpaikoissa voi toistua samat ihmisoikeusongelmat, jotka ovat tuttuja alan nykyisestä toimintamallista. Sen sijaan globaalin pohjoisen, kuten EU-maiden, työllisyys voi **kasvaa**.

Lisäksi kiertotaloudesta syntyvä taloudellinen hyöty voi kasautua epätasa-arvoisesti hyödyttäen enemmän kuluttavia maita kuin tuottavia maita. Jotta kiertotalouden hyötyjen ja haittojen epäreilu jakautuminen voidaan välttää, tulee sosiaalisen oikeudenmukaisuuden periaatteet ottaa kiertotalouden ytimeen.

LUE LISÄÄ:

Eetti selvitti: Vaateyritysten kiertotalousteot ovat laastariratkaisuja

Kartoitus pikamuotiyritysten kiertotalousteoista: selkeät tavoitteet kiertotalouspalveluiden lisäämisestä tai tuotannon vähentämisestä loistavat poissaolollaan. *Eetti, 2023*

KIERTOTALOUS TYÖLLISTÄÄ

NOIN 80 PROSENTTIA UGANDAN VAATE-, TEKSTIILI- JA KENKÄTYÖNTEKIJÖISTÄ

Uganda on esimerkki maasta, jossa on jo tällä hetkellä toiminnassa laajamittainen kiertotalouden ekosysteemi. Nyt kiertotalouden työpaikat ovat uhattuina, sillä maahan on asetettu käytettyjen vaatteiden tuontikielto. Sen toimeenpano tarkoittaisi nykyisen paikallisen kiertotalouden ekosysteemin alasajoa ja miljoonia menetettyjä työpaikkoja.

Irene Lanyero, joka työskentelee naisten ja nuorten oikeuksien parissa Uganda Textiles, Garments, Leather, and Allied Workers Union -liitossa, peräänkuuluttaa tuontikiellon sijaan parempaa yritysvastuusäntelyä ja työntekijöiden oikeuksien toteuttamista:

”Kiertotalous kukoistaa maassamme vaarallisissa työoloissa, joille on ominaista työntekijöiden oikeuksien kunnioittamisen puute. Huomattava

osa heistä on epävirallisissa töissä työskenteleviä nuoria naisia, joilla ei ole oikeutta sosiaaliturvaan ja jotka joutuvat työskentelemään vaarallisissa työoloissa. Työntekijöillä ei ole mahdollisuutta oikeudenmukaiseen ammattiyhdistyksen edustukseen.

Käytetyt vaatteet työllistävät noin 2,5 miljoonaa ugandalaista, mikä kattaa 80 prosenttia maamme vaate-, tekstiili- ja kenkätyöntekijöistä. He työskentelevät jätteen kerääjinä, tekstiilijätteen lajittelijoina sekä käytettyjen vaatteiden vähittäis- ja tukkukauppaina.

Vuonna 2023 hallituksemme asettaman kiellon käytettyjen vaatteiden maahantuonnille sanottiin elvyttävän paikallista tuotantoa ja houkuttelevan ulkomaisia sijoittajia. Todellisuudessa kielto avaa mahdollisuuden tuoda huonolaatuisia ja halpoja vaatteita Aasian tuottajamaista.

Tuontikielto on virallisesti voimassa, mutta sitä ei ole toimeenpantu. Syinä ovat kiertotalouden työntekijöiden vastustus, sillä käytetyt vaatteet ovat heidän toimeentulonsa lähde, sekä painostus Yhdysvaltojen suunnalta.

Käytettyjen vaatteiden kieltä ei ratkaise maamme tekstiiliteollisuuden haasteita, koska se lisää työttömyyttä. Sen sijaan tulisi edistää aloitteita, jotka tekevät ihmisoikeuksien ja yhdistymisvapauden kunnioittamisesta lakisääteistä. Tämä edistäisi kaikkien työntekijöiden – erityisesti epävirallisissa töissä työskentelevien naistyöntekijöiden – työoikeuksia ja turvallisia työoloja.”

VAATEYRITYS, OTA NÄMÄ

10 ASIAA HUOMIOON

**KIERTOTALOUDEN
OIKEUDENMUKAISESSA
SIIRTYMÄSSÄ**

1. LUO OIKEUDENMUKAISEN SIIRTYMÄN HUOMIOIVA KIERTOTALOUSSTRATEGIA

Luo kiertotalousstrategia, jonka ytimessä ovat sekä **planetaariset rajat että sosiaalinen oikeudenmukaisuus**. Kehitä askelmerkit, jotka mahdollistavat strategian toteutuksen toimintaympäristössäsi. Huomioi suunnittelussa kielteisten sosiaalisten vaikutusten arviointi, lieventäminen ja ehkäisy – huolellisuusvelvoitteen mukaisesti.

Rakenna strategiaa laajalla rintamalla: ota mukaan sidosryhmiä niin globaalista pohjoisesta kuin etelästä, ja tee yhteistyötä muiden yritysten, ammattiliittojen, työntekijöiden, päättäjien, järjestöjen ja sijoittajien kanssa.

Nosta strategian tavoitteita yhteiskunnalliseen keskusteluun, jotta laajempi joukko eri sidosryhmiä voi jakaa yhteisen käsityksen niistä toimista, joita oikeudenmukaiseen siirtymään vaaditaan.

IHMISOIKEUKSIA KOSKEVA HUOLELLISUUSVELVOITE

YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien **periaatteiden** mukaan yrityksillä on vastuu kunnioittaa ihmisoikeuksia. Tämän vastuun täyttämiseksi yrityksillä tulee olla huolellisuusvelvoiteprosessi, johon kuuluu seuraavat toimenpiteet:

1. **Sitoudu** kunnioittamaan ihmisoikeuksia
2. **Tunnista ja arvioi** yrityksen toimintaan liittyviä haitallisia vaikutuksia ihmisoikeuksiin
3. **Ehkäise ja vähennä** haitallisia vaikutuksia
4. **Seuraa ja arvioi** tehtyjen toimien edistymistä ja tehokkuutta
5. **Viesti** tehdystä työstä sidosryhmille
6. **Korjaa ja/tai korvaa** haitalliset vaikutukset

Huolellisuusvelvoitteen noudattaminen on jatkuva prosessi, sillä ihmisoikeusriskit muuttuvat ajan myötä yrityksen toiminnan ja toimintaympäristön muuttuessa.

LUE LISÄÄ:

OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct, OECD, 2018

People and planet in business - A simple guide to how small and micro companies can start or strengthen their due diligence,
B Lab & Fairtrade International, 2023

2. EDISTÄ IHMISARVOISTA TYÖTÄ KIERTOTALOUDESSA

– NIIN ARVOKETJUN ALUSSA KUIN LOPUSSA

Moni sellainen toimi, joilla vaatealan työpaikkoja yritetään muuttaa vastuullisemmaksi, keskittyy vähentämään haittoja: hieman vähemmän huono korvaus työstä ja hieman vähemmän vaaralliset työskentelyolosuhteet. **Ihmisarvoinen työ on kuitenkin paljon enemmän kuin vain ihmisoikeusloukkauksien välttämistä.**

Kansainvälisen työjärjestö ILO:n **määritelmän** mukaan ihmisarvoinen työ tarjoaa turvalliset työskentelyolosuhteet, kohtuullisen ansion ja sosiaaliturvan kaikille työntekijöille. Se mahdollistaa henkilökohtaisen kehityksen, osallistumisen itseä koskevaan päätöksentekoon, vapauden järjestäytyä sekä tasa-arvoisen kohtelun kaikille.

Koska kiertotalouden arvoketjut eroavat merkittävästi nykyisistä vaateteollisuuden arvoketjuista, edessä on uusien toimintatapojen rakentaminen. Rakenna kiertotalouden arvoketjuja alusta lähtien niin, että ne mahdollistavat työntekijöiden työ- ja ihmisoikeuksien toteutumisen. Saavatko esimerkiksi käyttämäsi kierrätysmateriaalin lajittelijat elämiseen riittävää palkkaa?

Kun lähdet osaksi kiertotalouden ekosysteemejä, tulet toimimaan monen uudenlaisen toimijan ja jopa toimialan kanssa. Tällaisia voivat olla esimerkiksi tekstiilijätteen keräys ja lajittelu. Päivitä osaamistasi, jotta osaat tunnistaa ja arvioida ihmisoikeusriskejä, jotka liittyvät eri toimijoihin ja toimialoihin.

TYÖNTEKIJÖIDEN OIKEUDET

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen mukaisia työntekijöiden oikeuksia ovat mm. oikeus

- . elämiseen riittävään palkkaan
- . sosiaaliturvaan
- . oikeudenmukaisiin työoloihin
- . suojeluun työttömyyttä vastaan
- . perustaa ammattiyhdistyksiä ja liittyä niihin
- . neuvotella kollektiivisesti

LUE LISÄÄ:

Global Rights Index 2024

Global Rights Index tarjoaa tilannekatsauksen siihen, miten työntekijöiden ja ammattiyhdistysten perusoikeudet toteutuvat eri maissa. *International Trade Union Confederation, 2024*

Opas elämiseen riittävästä palkoista

Vaatealan yrityksille suunnattu opas elämiseen riittävien palkkojen edistämiseksi. Mukana konkreettisia esimerkkejä suomalaisilta yrityksiltä. *Eetti, 2022*

3. TUE TYÖNTEKIJÖIDEN JÄRJESTÄYTYMISTÄ

Tuotantomaiden ammattiliitoilla on tärkeä rooli työntekijöiden aseman edistämässä. Ne myös lisäävät niin työntekijöiden kuin työnantajien tietoisuutta työntekijöiden perusoikeuksista, työoloista ja kiertotalouden vaikutuksista tuotantoon.

Vastuullisten ostokäytäntöjen avulla voit tukea ammattiliittojen mahdollisuuksia vahvistua ja saada yhä useampi työntekijä liiton piiriin.

Vastuullisiin ostokäytäntöihin sisältyvät esimerkiksi realistiset tuotantoaikataulut ja elämiseen riittävien palkkojen mahdollistavat ostohinnat. Ammattiliittojen näkökulmasta erityisen olennaista on kirjata tilaussopimukseen vaatimus **ILO:n määrittelemien työelämän perusoikeuksien ja -periaatteiden** noudattamisesta.

Tämän vaatimuksen lisäksi tulee seurata periaatteiden noudattamista ja toteutumista yhdessä demokraattisen ja vapaan ammattiyhdistysliikkeen kanssa.

Yksi ILO:n määrittelemistä työelämän perusoikeuksista on oikeus perustaa ammattiyhdistyksiä ja liittyä niihin.

Globaalin etelän tuotantomaiden järjestäytymisaste on usein matala, eikä työpaikalla ole välttämättä ammattiliittoa lainkaan. Useissa vaateteollisuuden tuotantomaissa, esimerkiksi Kiinassa, lainsäädäntö estää vapaan järjestäytymisen. Ja vaikka näennäisesti vapaus järjestäytyä olisi, sitä usein rajoitetaan tai hankaloitetaan – usein työnantajien toimesta.

Kaikki ammattiliitot eivät aina aja vain työntekijän etua. Lisätietoja tuotantomaiden luotettavista ammattiliitoista ja työntekijöiden oikeuksista saa paikallisilta kansalaisjärjestöiltä sekä suomalaisilta liitoilta ja niiden maailmanliitoilta. Suomessa esimerkiksi Suomen Ammattiliittojen Solidaarisuuskeskus SASK **tukee yrityksiä työntekijöiden kuulemisessa** globaalin ammattiyhdistysliikkeen verkostojen kautta.

”Keskustelut ammattiliittojen kanssa kannattaa: niistä oppii aina paljon uutta. Ei tosin ole aina helppoa löytää oikeita tahoja, joiden kanssa pääsee keskusteluihin. Tähän ei kannata jäädä jumiin, vaan jatkaa oikeiden kumppanien etsimistä.”

- Jukka Pesola, perustajaosakas ja toimitusjohtaja,
Pure Waste Textiles Oy

Pure Waste Textiles Oy on vuodesta 2013 toiminut suomalainen yritys, joka tuottaa kierrätysraaka-aineista vaatteita pääosin Intiassa.

LUE LISÄÄ:

Ready-made disparity: the impact of unfair trading practices on just transition in Bangladesh's Ready made garment sector

Selvitys tarkastelee, millaisia vaikutuksia ilmastonmuutoksella, globaaleilla sääntelymuutoksilla ja epäreiluilla ostokäytännöillä on Bangladeshin vaateteollisuuteen. *SOLIDAR, 2024*

4. OSALLISTA TYÖNTEKIJÄT PÄÄTÖKSENTEKOON

Ihmisoikeuksiin liittyvän työn peruseriaate on, että kielteisten vaikutusten kohteena olevia ihmisiä tulee kuulla ja esille nousseet asiat otetaan huomioon päätöksenteossa.

Siirtymä kiertotalouteen vaikuttaa monella tapaa työntekijöihin, joten kaiken A ja O on työntekijöiden kuuleminen – oli kyseessä sitten ompelija, raaka-aineiden tuottaja tai tekstiilijätteen kerääjä. Erityisen suuri negatiivinen vaikutus muutoksilla voi olla entuudestaan haavoittuvassa asemassa oleville, kuten naisille, seksuaalivähemmistöille, siirtotyöntekijöille tai epävirallisille työntekijöille.

Ota huomioon työntekijöiden näkemykset ja kokemukset, ja osallista heidät päätöksentekoon. Tämä niin sanottu merkityksellisten sidosryhmien kuuleminen on myös olennainen osa yrityksen huolellisuusvelvoitetta.

Ole ensisijaisesti yhteydessä ammattiliittoon ja työntekijöiden edustajiin, kuten luottamushenkilöihin. Rakenna luottamusta, jotta työntekijät ja heitä edustavat tahot ovat valmiita jakamaan tietoa ilman pelkoa siitä, että epäkohtien tultua päivänvaloon yhteistyö loppuu.

”Halusimme käyttää kierrätysmateriaaleja tehtaan kanssa, joka oli aiemmin käyttänyt vain neitseellisistä raaka-aineista tehtyjä lankoja. Jos olisimme puhuneet vain tehtaanjohtajan kanssa, ei yhteistyöstä olisi tullut mitään. Sen sijaan yhteistyössä työntekijöiden kanssa pystyimme rakentamaan prosessin, joka mahdollistaa kierrätyslangan käyttämisen heidän laitteillaan. Työntekijöillä oli paras tietämys, miten tällainen prosessi toteutetaan.”

- Jukka Pesola, perustajaosakas ja toimitusjohtaja,
Pure Waste Textiles Oy

LUE LISÄÄ:

Stakeholder Engagement – Human Rights Impact Assessment Guidance And Toolbox

Konkreettista tietoa merkityksellisten sidosryhmien kuulemisesta.
The Danish Institute of Human Rights, 2020

Just transition to circular textile systems

Tutkimus siitä, miten kiertotalouteen siirtyminen vaikuttaisi intialaisiin pienviljelijöihin ja vaatetehtaisiin. *Anna Härri, LUT-yliopisto, 2024*

5. PARANNA TYÖTURVALLISUUTTA JA HUOMIOI MUUTTUVA ILMASTO

Siirtymä uusiin kiertotalouden tuotantotapoihin tarkoittaa myös uusia riskejä liittyen työturvallisuuteen. Samalla ilmasto- ja ympäristökriisien vaikutukset, kuten äärimmäinen kuumuus, pahenevat tulvat ja hälyttävällä tasolla olevat ilmansaasteet, hankaloittavat työskentely- ja elinolosuhteita entisestään.

Viime vuosina on uutisoitu esimerkiksi maanvyörymästä kaatopaikalla **Ugandassa**, tulipaloista käytettyjen vaatteiden markkinapaikalla **Ghanassa** ja kierrätyslaitoksessa **Turkissa**, ja terveydelle haitallisista työskentelyolosuhteista teollisuuden tekstiilijätteen kierrätyksessä **Bangladeshissa**.

Tue tuotantolaitosta siinä, että työympäristöt rakennetaan turvallisiksi ja mukautetaan muuttuvaan ilmastoon ja ympäristöön sopiviksi.

Myös työturvallisuuden takia on olennaista sisällyttää ILO:n työelämän perusoikeudet tilaussopimuksiin, sillä niihin kuuluu myös

oikeus turvalliseen ja terveelliseen työympäristöön. Seuraa periaatteiden toteutumista ja ole valmis tukemaan tuottajaa käytännön toteutuksessa.

Allekirjoita **International Accord for Health and Safety in the Textile and Garment Industry** -sopimus, joka on vaate- ja tekstiiliteollisuuden ainoa laillisesti sitova sopimus liittyen työterveyteen ja -turvallisuuteen. Sopimus kattaa tällä hetkellä Bangladeshin ja Pakistanin, ja tavoite on laajentua.

LUE LISÄÄ:

Hot Air: How will fashion adapt to accelerating climate change?

Raportti siitä, miten ilmastonmuutoksen aiheuttama lisääntyvä kuumuus ja helleaallot vaikuttavat vaateollisuuteen, erityisesti globaalin etelän työntekijöihin. *Global Labour Institute, 2024*

Heat at work: Implications for safety and health – A global review of the science, policy and practice

Katsaus siihen, miten ilmastonmuutos vaikuttaa työntekijöihin ja mitä toimia tulee tehdä negatiivisten vaikutusten vähentämiseksi. *ILO, 2024*

6. EDISTÄ TYÖPAIKKOJEN JAKAUTUMISTA TASA-ARVOISESTI

Vaatteen arvoketjun siirtyminen lähemmäs kuluttajaa ja tuotantomäärien väheneminen voi tarkoittaa, että nykyisten globaalin etelän tuotantomaiden työllisyys laskee.

Edistä kiertotalouden siirtymää, jossa työpaikat jakautuvat tasaisesti: mahdollista omalla toiminnallasi se, että globaalin etelän nykyiset vaateteollisuuden työntekijät pystyvät työllistymään kiertotalouden piirissä.

Kommunikoi tuottajalle, että olet halukas osallistumaan ja tekemään yhteistyötä, jotta työntekijöillä on mahdollisuus uudelleenkouluttautua esimerkiksi käytettyjen vaatteiden keräämiseen, lajitteluun ja huoltoon liittyviin tehtäviin. Tue työ- ja koulutusmahdollisuuksien tarjoamista tasapuolisesti taustasta, kuten luokasta, ihonväristä tai sukupuolesta, riippumatta.

Edistä sitä, että irtisanotut työntekijät pystyisivät työllistymään omalla alueellaan, eivätkä joudu pakon sanelemina siirtymään uudelle asuinalueelle.

Varmista, että irtisanotuille työntekijöille maksetaan heille kuuluvat korvaukset ja tue aloitteita, joiden avulla ne mahdollistetaan myös silloin kun laki ei niitä takaa. Tällainen aloite on esimerkiksi **Pay Your Workers -kampanjan irtisanomiskorvausraho.**

Kun rakennat uusia kiertotalouden arvoketjuja, tutustu toimintaympäristöön ja kuule tuottajia, työntekijöitä ja paikallisia liittoja, jotta toimintasi sopii paikalliseen kontekstiin.

LUE LISÄÄ:

Oikeudenmukainen siirtymä Bangladeshin vaateteollisuudessa

Raportti tarkastelee oikeudenmukaiseen ekologiseen siirtymään liittyviä kysymyksiä bangladeshilaisten vaate- ja tekstiilialan työntekijöiden sekä suomalaisten alan yritysten näkökulmasta.

Finnwatch, 2023

Promoting a Just Transition to an Inclusive Circular Economy

Selvitys tarkastelee, kuinka oikeudenmukainen siirtymä ja sosiaalinen tasa-arvo voidaan saavuttaa kiertotaloudessa. *Chatham House, 2020*

MYYYTTI:

KIERTOTALOUDEN TYÖPAIKAT TULEE LUODA PELKÄSTÄÄN EUROOPPAAN, EI GLOBAALIIN ETELÄÄN

Kiertotalouden työpaikkoja on luotava sekä Eurooppaan että globaaliin etelään.

Kiertotalous muuttaa väistämättä tuotantotapoja ja -paikkoja. Moni kiertotalouden toiminto on järkevää sijoittaa lähelle kuluttajaa: esimerkiksi palvelut, kuten korjaus, huolto, vuokraus ja käytettyjen vaatteiden myynti, sekä kuluttajien tekstiilijätteen kerääminen. Osin myös muun tuotantoketjun paikallinen toteuttaminen voi olla ympäristön kannalta järkevää.

Arvoketjun siirtäminen täysin lähelle länsimaista kuluttajaa ei ole kuitenkaan oikeudenmukaista nykyisten tuottajamaiden työntekijöitä kohtaan.

Monen tuotantomaaan talous on viimeisten vuosikymmenten aikana rakentunut vaateteollisuuden varaan, joten myös merkittävä osa näiden maiden työpaikoista on vaatetuotannossa. Jos tuotanto siirtyisi kiertotalouden myötä pois kyseisiltä alueilta, tarkoittaisi se merkittävää työpaikkojen vähenemistä ja työntekijöiden aseman huononemista entisestään.

Kiertotalouden paikallisten ekosysteemien Euroopassa ja globaalissa etelässä tulisikin tukea toinen toisiaan ja yhdessä muodostaa vaateteollisuudelle uusi rakenne.

7. LUO ENEMMÄN ARVOA VÄHEMMÄLLÄ TUOTANTOMÄÄRÄLLÄ

Rakenna liiketoimintaa, joka kestää myös tulevaisuudessa.

Volyymiperustaisen myynnin ja hintakilpailun sijaan pohdi keinoja, miten tuotteen arvoa voi nostaa – niin myyntitilanteessa kuin palveluliiketoiminnan kautta. Kasvavat tuotantomäärät **eivät mahdu planetaarisiin rajoihin**, eikä yhä halvemmilla hinnoilla pystytä kattamaan tuotannon todellisia kustannuksia ympäristölle ja ihmisille.

Rakenna palveluliiketoimintaa, jonka liikevaihto korvaa uusien tuotteiden myynnistä saatavaa arvonluontia. Palveluita voivat olla mm. korjaus- ja huoltopalvelut, käytettyjen vaatteiden myynti tai vuokraus. Huomioi, että myös palveluliiketoiminta tulee rakentaa kestäväälle pohjalle: toiminnan tulee edistää vaatteiden hitaampaa kiertoa.

Edistä muiden yritysten ja sidosryhmien kanssa sitä, että lainsäädäntöä kehitetään suuntaan, joka tukee kestäviä liiketoimintamalleja. Valjasta lisäksi markkinoinnin keinot edistämään kiertotalouspalveluja ja kulutuskulttuuria, jossa asiakas ostaa määrällisesti vähemmän.

”Olemme tottuneet lineaaritalouden malleihin eli ostamme uutta ja myymme aina vain enemmän. Se ei voi kuitenkaan jatkua – pallomme ei kestä sitä. Nyt edessämme on tilanne, että meidän tulee muuttaa olemassa olevia liiketoimintamallejamme. Muutos ei ole helppo eikä se tapahdu hetkessä, mutta sen eteen teemme töitä.”

- Nina Elomaa, vastuullisuusjohtaja, SOK

LUE LISÄÄ:

Second hand on uusi pikamuoti – käytetyt vaatteet voivat kiihdyttää kuluttamista

Artikkelissa avataan käytettyjen vaatteiden markkinoiden mahdollisia negatiivisia ympäristö- ja ihmisoikeusvaikutuksia. *Eetti, 2024*

Sufficiency-related Strategies and Activities of Small Finnish Clothing Companies

Artikkelissa pureudutaan siihen, miten yritykset voivat tukea ja edistää kulutuksen vähentämistä vaateteollisuudessa.

Härri, A., Levänen, J. & Linnanen, L, 2024

MYYYTTI:

TUOTANTOMÄÄRIEN VÄHENEMINEN ON HUONO ASIA TYÖNTEKIJÖILLE

Vähenevät tuotantomäärät voivat tarkoittaa työpaikkojen vähenemistä. Tämän vaikutus työntekijöihin riippuu siitä, miten työntekijöiden oikeudet otetaan huomioon.

Skenaario ei välttämättä ole negatiivinen asia työntekijöille, jos työntekijät saisivat elämiseen riittävää palkkaa ja muut työntekijöiden perusoikeudet toteutuisivat.

Bangladesh Center for Workers' Solidarity -organisaation toiminnanjohtaja ja perustaja **Kalpona Akter** kuvaa

tilannetta esimerkillä bangladeshilaisesta nelihenkisestä perheestä: Tällä hetkellä perheestä kolmen täytyy käydä töissä, jotta talouden toimeentulo riittää elämiseen. Jos työstä maksettaisi elämiseen riittävää palkkaa, riittäisi, että yksi tai kaksi ihmistä työskentelisi ja muut voisivat esimerkiksi opiskella.

Akter kommentoi vaateteollisuuden muutosta: ”Ottaisin kulutuksen vähenemisen ja siihen liittyvän materiaalin vähenemisen koska tahansa – kunhan se tapahtuu käsi kädessä elämiseen riittävien palkkojen kanssa.”

8. TEE YHTEISTYÖTÄ KUPLAN ULKOPUOLELLA

Yhdistä voimia muiden yritysten kanssa. Yksittäisellä yrityksellä ei välttämättä ole vipuvoimaa vaikuttaa esimerkiksi tehtaan toimintaan, mutta vaikutusvaltaa voi kasvattaa strategisella yhteistyöllä.

Kiertotalouden ekosysteemin rakentamiseen ja vaateteollisuuden rakenteellisten ongelmien purkamiseen tarvitaan laaja-alaisesti eri sidosryhmien yhteistyötä: yritysten lisäksi esimerkiksi tutkijoita, ammattiliittoja, työntekijöitä, poliitikkoja ja järjestöjä.

Vahvista yhteistyötä myös omien arvoketjuesi sisällä. Nykyiset tuotantoketjut ovat usein siiloutuneita, ja yhteys esimerkiksi vaateyrityksen suunnittelijan ja vaatteiden ompelijan välillä voi olla olematon. Mitä paremmin eri vaiheissa työskentelevät ymmärtävät toisiaan, sitä paremmin pystytään ymmärtämään tuotannon työntekijöiden olosuhteet ja tarpeet.

EETIN TULEVAISUUSTYÖPAJASSA TEHTIIN YHTEISTYÖTÄ YLI RAJOJEN

Tämän oppaan pohjana on käytetty tammikuussa 2025 järjestetyn Vaatealan kiertotalouden tulevaisuus -työpajan tuloksia. Eetin ja Demos Helsingin järjestämässä työpajassa pohdittiin tulevaisuuskuvien avulla sitä, miltä oikeudenmukainen kiertotalous vaate- ja tekstiilialalla voisi näyttää vuonna 2040.

Tilaisuuteen osallistui 40 vaate- ja tekstiilialan asiantuntijaa eri sektoreilta: yrityksistä, ammattiliitoista, järjestöistä, tutkimuslaitoksista ja oppilaitoksista. Palautteen perusteella tilaisuuden suurin anti oli monipuolinen ja monialainen osallistujajoukko, jonka kanssa oli hedelmällistä vaihtaa ajatuksia ja rakentaa yhteistyötä.

9. KIRITÄ SÄÄNTELYÄ – ÄLÄ JÄÄ ODOTTAMAAN LAKIPYKÄLIÄ

Vaikuta päättäjiin yhdessä muiden yritysten kanssa ja vaadi työntekijöiden oikeuksien huomioimista kaikessa lainsäädännössä, mukaan lukien kiertotaloussäntelyssä.

Edistä myös yritysvastuusäntelyn etenemistä laajemmin niin EU-tasolla kuin paikallisesti tuotantomaisissa.

Lainsäädäntö ei tapahdu tyhjiössä, vaan se mukailee yleistä mielipidettä: kun tietyllä vaatimuksella on riittävä kannatus yhteiskunnassa, sen vieminen säntelyyn helpottuu. Yrityksillä on siis suuri merkitys siinä, miten oikeudenmukaisen siirtymän teemat voivat nousta yhteiskunnalliseen keskusteluun ja siitä päättäjien agendalle.

EU:n tekstiilistrategiassa on tavoitteena, että vuoteen 2030 mennessä tekstiilituotteet EU:n markkinoilla on valmistettu ihmisoikeuksia kunnioittaen. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden huomioiminen kiertotaloussäntelyssä **on kuitenkin puutteellista**. Ota yhteyttä omiin edustajiisi Euroopan parlamentissa ja tuo esille, että kannatat sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämistä säntelyssä.

Vaikuta myös tuotantomaiden paikalliseen säntelyyn: Ota tuottajien kanssa keskustellessa puheeksi, että tuet kunnianhimoisempaa työläinsäädäntöä. Monilla tuotantomaiden tehtailla on kytköksiä paikallisiin päättäjiin – osa tehtaiden omistajista on myös itse mukana politiikassa.

Varmista, etteivät taloudelliset kustannukset muuttuvan lainsäädännön kustannuksista kaadu vain tuottajien harteille ja sitä kautta työntekijöiden maksettavaksi.

”Yritykset, lobatkaa poliitikkoja. 80 prosenttia minuun yhteydessä olevista ovat kaikkea säntelyä vastaan. Vastakkaaiset näkökulmat jäävät paitsioon. Poliitikot reagoivat toimintaympäristöönsä, ja sillä on merkitystä, minkälaiset tahot ovat heihin yhteydessä.”

- Sirpa Pietikäinen, MEP

”Isoin juttu, mitä tällä hetkellä tarvitaan, on yritysten vaikuttamistyö poliitikkoihin, yrityksiin ja muihin sidosryhmiin. Tällä tavoin voimme vaikuttaa ilmapiiriin ja toimintatapoihin. Mitä suurempi joukko näistä asioista puhuu, sitä vaikuttavammin pääsemme eteenpäin.”

- Jukka Pesola, perustajaosakas ja toimitusjohtaja,
Pure Waste Textiles Oy

LUE LISÄÄ:

Socioeconomic Impacts of European Union Circular Textiles Policies on Trading Partners

Raportti kartoittaa EU:n kiertotalouspolitiikan sosiaalisia vaikutuksia globaaliin etelään, erityisesti keskittyen Ghanaan ja Bangladeshiin. *Circle Economy, 2024*

10. NÄYTÄ TIETÄ POSITIIVISEN ESIMERKIN AVULLA

Edistä oikeudenmukaisen siirtymän toteuttamista ketterästi kokeillen: lähde tekemään käytännönläheisiä pilotteja kumppanien kanssa matalalla kynnyksellä. **Näytä positiivisten esimerkkien avulla, että muutos on mahdollinen.** Edistä toimintoja, jotka eivät pitäydy nykyisen vaateteollisuuden kehdosta hautaan -mallin sisällä, vaan mahdollistavat laajemman rakenteellisen muutoksen. Parhaimmillaan tästä syntyy lumipalloeefekti, joka edesauttaa muidenkin yritysten hyppäämistä kyytiin.

LUE LISÄÄ:

One-Earth Fashion

Raportti sisältää 33 konkreettista ja numeerista tavoitetta, joita kohti vaateteollisuuden tulisi siirtyä toimiakseen oikeudenmukaisesti ja planetaarisissa rajoissa. *Public Eye, 2023*

TULEVAISUUDEN VAATEALA LUODAAN NYT

YK:n periaatteiden mukaisesti yrityksillä on velvollisuus kunnioittaa ihmisoikeuksia, tunnistaa omat riskinsä ja toimia niiden ehkäisemiseksi ja pienentämiseksi sekä korjata mahdolliset ihmisoikeusloukkaukset osana huolellisuusvelvoiteprosessia. **Oikeudenmukaisen siirtymän sisällyttäminen kiertotalouteen on siis juuri tätä: huolellisuusvelvoitteen toteuttamista – ei sen enempää, eikä vähempää.**

Vaate- ja tekstiiliteollisuudesta vain 0,3 % on kiertotalouden mukaista. Kiertotalouteen siirtyminen on siis vasta alussa. Tämä antaa alalle tilaisuuden yhdistää oikeudenmukainen siirtymä ja ihmisoikeudet kiertotaloustoimiin aivan alusta alkaen. Näin oikeudenmukainen siirtymä tulee toteutetuksi etupainotteisesti ja hallitusti, osana kiertotalouden ekosysteemin rakentamista.

Vaateyrityksillä on nyt täydellinen tilaisuus olla mukana luomassa oikeudenmukaisen kiertotalouden periaatteita, jotka ovat tulevaisuudessa normi.



Eettisen kaupan puolesta ry, 2025
www.eetti.fi

Kirjoittaja: Anniina Nurmi
Taitto ja kuvitus: Venla Saikku

KIITOKSET

Kalpona Akter (Bangladesh Center for Workers' Solidarity), Kirsti Cura (LAB-ammattikorkeakoulu), Nina Elomaa (SOK), Emilia Gädda (Suomen Tekstiili ja Muoti), Anna Härri (Aalto-yliopisto), Irene Lanyero (Uganda Textiles, Garments, Leather, and Allied Workers Union), Maija Lumme (LUT-yliopisto), Aliisa Maunula (Eetti), Emma Mikkilä (Eetti), Kirsi Niinimäki (Aalto-yliopisto), Liz Parker (Clean Clothes Campaign), Anna Perttula (SASK), Sirpa Pietikäinen (Euroopan parlamentti), Jukka Pesola (Pure Waste Textiles Oy), Kirsi Salonen (LUT-yliopisto), Mari Taivainen (PAM), Heta Uhtio (Eetin Youth Advisory Board -ryhmän jäsen)

Vaatealan kiertotalouden tulevaisuus -työpajan osallistujat

Clean Clothes Campaign -verkosto



Tuettu Suomen
kehitysyhteistyövarain